

Гаврилюк І.І.кандидат економічних наук, в.о. доцента,
Львівський національний університет природокористування**Булик М.О.**магістр,
Львівський національний університет природокористування**Havrylyuk Ivanna, Bulyk Mykhailo**

Lviv National Environmental University

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ ТНК НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті аналізується діяльність іноземних транснаціональних компаній (ТНК) на території України, їхній вплив на національну економіку та соціальну сферу. Особливу увагу приділено економічним перевагам, таким як залучення інвестицій, створення нових робочих місць та трансфер технологій. Разом з тим, вивчаються виклики, з якими стикаються ТНК в умовах політичної та економічної нестабільності, високої конкуренції та бюрократичних бар'єрів. Також розглядається стратегія адаптації цих компаній до місцевих умов та перспективи розвитку їхньої діяльності в Україні. Аналіз діяльності іноземних компаній в Україні за різними секторами економіки та експортними групами українських товарів дозволяє визначити перспективні галузі для створення національних транснаціональних корпорацій. Національний капітал зможе конкурувати з ТНК лише в тому випадку, якщо він об'єднається в потужні фінансово-промислові комплекси, які будуть відповідати міжнародним стандартам і здатні активно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність.

Ключові слова: транснаціоналізація, глобалізація, інвестиційний клімат, транснаціональна корпорація, прямі іноземні інвестиції.

Постановка проблеми. Оцінки діяльності іноземних транснаціональних компаній (ТНК) в Україні полягає у необхідності розуміння їхнього впливу на економіку та соціальні процеси країни. ТНК значно впливають на розвиток окремих секторів економіки, але зіштовхуються з політичними та економічними ризиками. Важливо оцінити їх роль у створенні робочих місць, технологічному прогресі та податкових надходженнях. Однак також необхідно враховувати виклики, з якими стикаються ці компанії, такі як корупція, бюрократія та нестабільність ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості діяльності транснаціональних компаній та їхній вплив на національну економіку були предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних учених і науковців. Серед них можна виділити таких авторів, як Стеценко Б.С. [1], Стрельник С.О. [2], Коляда О., Заяць Д. [3], Скавронська І.В., Мадараш О.В. [4] та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження впливу діяльності транснаціональних компаній на економіку України та формулювання пропозицій щодо максимізації позитивних ефектів від їх діяльності, водночас мінімізуючи негативні наслідки, що виникають в результаті їх присутності на українському ринку.

Виклад основного матеріалу. Транснаціональні корпорації відіграють важливу роль у локалізації виробництва, а також у взаємодії виробничих зв'язків між компаніями в різних країнах. Вони займають провідні позиції в міжнародному виробництві в електротехнічній та електронній, автомобільній, фармацевтичній та хімічній галузях. Багатонаціональні підприємства є основою зростаючої мережі взаємозалежностей між країнами в промисловості, науці, техніці, інвестиціях, торгівлі та культурі і становлять фундамент глобальної економіки.

При виході нової транснаціональної компанії на іноземний ринок, вона має значний вплив на розвиток галузі, в якій спеціалізується. Цей вплив може проявлятися більшою чи меншою мірою залежно від галузі, ступеня відкритості економіки, взаємодії з іноземними компаніями та багатьох інших факторів. Експансія транснаціональних компаній в Україні часто відбувається шляхом злиття та поглинання існуючих компаній, а не будівництва виробничих баз та дослідницьких центрів у звичайний спосіб. Україна є привабливою для транснаціональних корпорацій завдяки добре розвиненому аграрному сектору, фінансовому ринку та промисловості. Якщо ми проаналізувати розвиток НТП, то це найбільш привабливі та стратегічно важливі сектори для інновацій. Тому можна зробити висновок, що іноземні компанії не хочуть вкладати

великі суми у високотехнологічні галузі, а інвестують безпосередньо в будівництво, нерухомість, виробництво і торгівлю.

Іноземні транснаціональні корпорації (ТНК) функціонують у різних сферах України. Нижче в табл. 1 подано список деяких ТНК та напрями їх діяльності.

Український ринок є привабливим для іноземних ТНК завдяки розміру та потенційному розвитку, а також через сприятливі умови для інвестицій. Це якщо ми говоримо про довоєнний період. Згідно даних Національного банку, протягом 2023 року приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну становив 4,25 млрд дол. Це в 7,6 рази більше, ніж обсяг інвестицій за 2022 рік, але на 42% менше, ніж 2021 року [6].

Згідно з даними, наведеними на рис. 1, більше 70% інвестицій надійшло з країн ЄС, а найбільший обсяг інвестицій за всі роки був з Кіпру – 31,7%. Відмітимо, що Кіпр є особливо привабливим місцем для реєстра-

ції офшорних компаній, і це свідчить про те, що не всі інвестиції звідси є реальними. Проте, навіть з врахуванням цього фактору, Кіпр продовжує залишатися найбільшим інвестором в Україну. Після нього йдуть Нідерланди з 21,6% інвестицій, Швейцарія – 5,8%, Великобританія – 4,6%, Німеччина – 4,6%, Австрія – 3,0%, Люксембург – 2,4% і Франція – 2,0%.

За останні роки в Європі відбулися події, які спричинили додаткові ризики для іноземних, а особливо європейських інвесторів: початок гібридної війни в Україні (з 2014 року), пандемія COVID-19 (2020–2021 рр.) та широкомасштабне вторгнення в Україну росії (з 2022 року). Більш детальний аналіз даних Національного банку України (НБУ) щодо обсягу прямих інвестицій в Україну за країнами світу показує, що в період з 2015 по 2022 рік (рис. 2) спостерігався помітний спад інвестицій у вищезгадані періоди додаткового ризику.

Таблиця 1

Перелік найбільших ТНК за різними сферами діяльності в Україні

METRO Group	Німецька роздрібна мережа, яка має значну частку роздрібного ринку в Україні. Станом на 2023 рік частка компанії на ринку роздрібної торгівлі в Україні становить близько 12%
Auchan	Це французька компанія, яка також має значну частку ринку роздрібної торгівлі в Україні. До 2025 р. «Ашан» матиме понад 10% частки ринку роздрібної торгівлі в Україні
McDonald's	Американська компанія є однією з найбільших компаній швидкого харчування у світі. У 2023 році McDonald's охоплював понад 50% ринку фаст-фуду в Україні
PepsiCo	Американська компанія з виробництва напоїв та снеків. Компанія займає значну частку ринку безалкогольних напоїв в Україні, зокрема виробляє такі популярні бренди, як Pepsi, Mirinda та 7UP.
Coca-Cola	Американська компанія, яка також виробляє напої, включаючи Coca-Cola, Fanta та Sprite. Компанія займає значну частку ринку безалкогольних напоїв в Україні
Carlsberg	Датська компанія є одним з найбільших виробників пива у світі. Українська дочірня компанія Carlsberg Ukraine займає понад 30% ринку пива в Україні
Shell	Це одна з найбільших міжнародних нафтових компаній зі штаб-квартирою в Нідерландах. Компанія має значну частку в Україні, а у 2020 році «Shell Ukraine» оголосила про розвиток відновлюваної енергетики в Україні, зокрема сонячної та вітрової енергетики.
JT International	Компанія є одним з провідних світових виробників тютюнових виробів і має значне зростання на українському ринку. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році частка JTІ у загальному виробництві тютюнових виробів в Україні становила близько 22%

Джерело: складено за матеріалами [5]

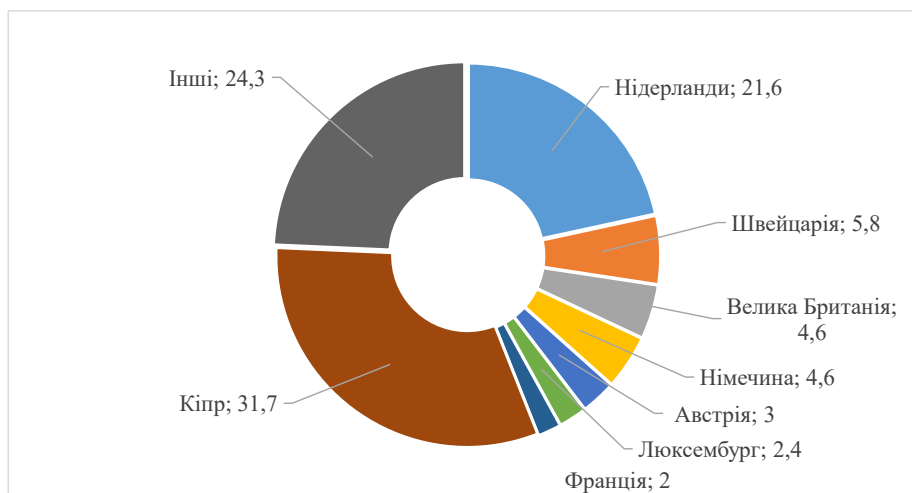

Рис. 1. Частка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку України на кінець 2023 р., %

Джерело: сформовано за даними [7]

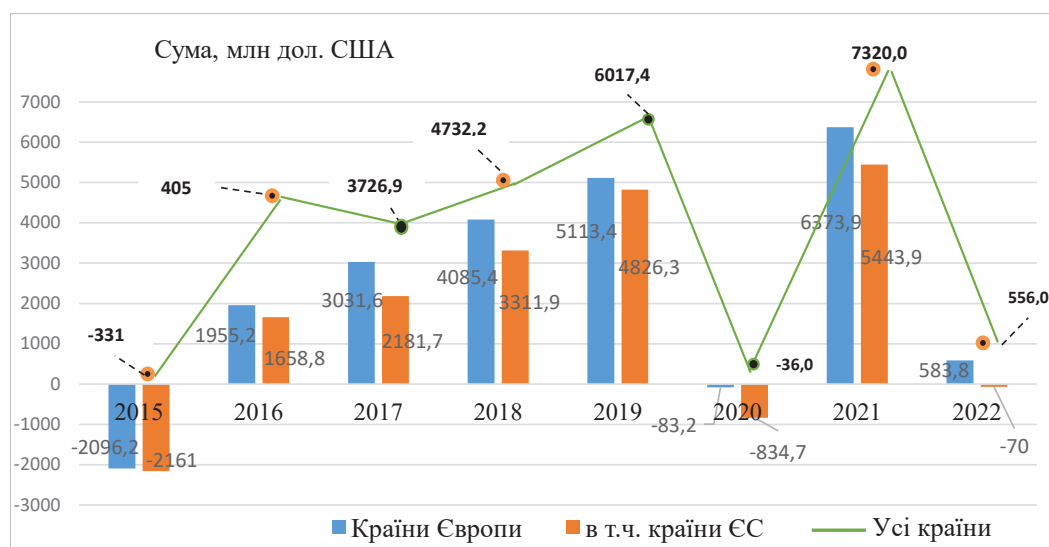

Рис. 2. Зміна суми прямих інвестицій в Україну за групами країн світу в період війни

Джерело: сформовано за даними [7]

Слід відмітити, що впродовж 2018-2023 років українська економіка зіткнулася з такими викликами, як війна в країні, пандемія COVID-19 та зміна політичної ситуації, які вплинули не лише на українську економіку, а й на світову в цілому. Ці фактори впливають на обсяг інвестицій та прибутки іноземних ТНК в Україні.

Загалом, прибутки іноземних транснаціональних корпорацій в Україні змінюються протягом останніх років. Глобальне середовище для міжнародного бізнесу та транскордонних інвестицій залишається складним у 2023 році. Хоча економічні негаразди, які визначали інвестиційні тенденції у 2022 році, дещо послабилися, вони не зникли. Ціни на сировинні товари, які різко зросли після початку війни в Україні, впали, але війна все ще триває, а геополітична напруженість залишається високою. ЮНКТАД очікує, що тиск на глобальні ПП продовжиться у 2025 році. Попередні дані за перший квартал 2024 року свідчать про слабкі тенденції у міжнародному проектному фінансуванні та прямих іноземних інвестиціях [8, с. 3].

База даних міжнародних компаній GlobalData включає інформацію про 6186 провідних транснаціональних корпорацій. Згідно з даними GlobalData, понад 300 таких компаній мають принаймні одну дочірню одиницю в Україні. Цікаво, що з цієї кількості більше чверті (27 %) із них – у США, а понад половина (57 %) розміщена в країнах Західної Європи. У табл. 2 подано перелік ТНК, які найбільше постраждали внаслідок російського вторгнення.

Bunge, провідна компанія в галузі агропродовольства, володіє десятима дочірніми підприємствами та нараховує близько 1000 співробітників в Україні. Діяльність компанії призупинена через російське вторгнення. Подібні запобіжні заходи використовують й інші компанії. Зокрема, Inditex зачинила свої магазини, а Henkel тимчасово призупинила виробництво, Nestlé припинила виробництво та дистрибуцію своєї про-

дукції в Україні, проте згодом відновила свою діяльність. Більшість зазначених компаній висловили певну стурбованість поточною ситуацією та уважно стежать за прогресом. Деякі компанії, такі як Raiffeisen Bank International, у 2021 р. фактично створили резерви, щоб знизити ризик потенційного конфлікту.

Однак важливо пам'ятати, що прибутки іноземних транснаціональних корпорацій не є єдиним показником їхнього впливу на економіку, оскільки вони також можуть робити значний внесок у розвиток нових технологій, зростання нових галузей та розробку нових проєктів.

Таблиця 2

Провідні ТНК, що постраждали через повномасштабне вторгнення в Україну

№ з/п	Компанія	Штаб-квартира	Українські дочірні компанії
1	Bunge	США	10
2	Scatec	Норвегія	10
3	Raiffeisen Bank International	Австрія	9
4	WPP	Великобританія	9
5	Inditex	Іспанія	8
6	Acciona	Іспанія	7
7	Corteva	США	6
8	UNIQA Insurance Group	Австрія	6
9	International Flavors & Fragrances	США	5
10	DXC Technology	США	4
11	GEA Group	Німеччина	4
12	Geberit	Швейцарія	4
13	Henkel	Німеччина	4
14	Nestle	Швейцарія	4
15	PKO Bank Polski	Польща	4
16	PZU	Польща	4

Джерело: складено за [8]

Згідно з офіційною статистикою, найбільш вагомий внесок в економіку України у 2023 році зробили такі іноземні ТНК:

- Shell – нафтогазова компанія, що базується в Нідерландах, внесок в українську економіку становить приблизно 23,6 млрд грн;

- Coca-Cola – американська компанія з виробництва напоїв, внесок в українську економіку становить приблизно 13,4 млрд грн;

- Procter & Gamble – американська компанія, що спеціалізується на виробництві побутової хімії та косметики, внесок в українську економіку становить близько 12,8 млрд грн;

- Mars – американська харчова та кондитерська компанія, внесок в українську економіку становить близько 12,1 млрд грн;

- Nestlé – швейцарська компанія з виробництва продуктів харчування, внесок в українську економіку становить близько 10,8 млрд грн.

Такі цифри свідчать про значний внесок іноземних ТНК в українську економіку та їхню важливу роль у забезпеченні стабільності та розвитку бізнесу в країні. Наразі найбільша кількість ТНК в Україні представлена у переробній промисловості. За даними журналу Forbes, значна кількість цих компаній є прибутковими. Найприбутковішими були ТНК, що спеціалізуються на харчовій та тютюновій промисловості: JT International з прибутком 8203,7 млн дол США, PepsiCo з 7168,5 млн дол США, Shell з 5255,8 млн дол США та Philip Morris з прибутком 6775,1 млн дол США [10].

Отже, бачимо з аналізу, що іноземні ТНК не настільки прагнуть інвестувати в інноваційні та високотехнологічні галузі, а якраз навпаки: вкладають кошти у торгівлю. Саме цей сектор приносить найбільший дохід для корпорацій.

Взаємодія між іноземними транснаціональними компаніями (ТНК) та українськими компаніями може мати як позитивні, так і негативні наслідки для української економіки та суспільства. До основних позитивних наслідків можна віднести:

1. *Впровадження новітніх технологій та методів виробництва.* Іноземні ТНК можуть полегшити доступ до своїх найкращих технологій та досліджень, що може допомогти українським компаніям підвищити якість продукції та послуг і знизити виробничі витрати.

2. *Зростання інвестицій та створення робочих місць.* Іноземні компанії можуть інвестувати в Україну та розширювати свою діяльність, що в свою чергу

сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню заробітної плати.

3. *Розвиток експорту.* Співпраця з іноземними ТНК може допомогти українським компаніям збільшити експорт за рахунок виходу на нові ринки та підвищення якості продукції.

4. *Покращення бізнес-середовища.* Заснування представництв та філій іноземних ТНК може сприяти покращенню бізнес-середовища в Україні, зокрема шляхом запровадження стандартів корпоративного управління та інших належних практик.

Проте є інша сторона взаємодії з іноземними ТНК, яка може мати *негативні наслідки*, такі як:

1. *Відтік капіталу.* Іноземні компанії зазвичай можуть виводити прибутки за кордон, що може зменшити інвестиції в Україну та призвести до відтоку капіталу.

2. *Залежність від іноземних компаній.* У разі залежності від іноземних ТНК українські компанії можуть бути позбавлені можливості самостійно приймати стратегічні рішення, що може знизити їх конкурентоспроможність та рівень розвитку національної економіки.

3. *Соціальні наслідки.* Іноземні компанії можуть мати власні стандарти соціальної відповідальності, які відрізняються від вітчизняних. Це може мати негативний вплив на соціальний розвиток країни, зокрема на зайнятість, заробітну плату, трудові права тощо.

Висновки. Таким чином, вплив іноземних транснаціональних підприємств (ТНК) на українську економіку в умовах глобалізації є досить складним і взаємозалежним явищем. З одного боку, іноземні ТНК можуть зробити значний внесок у розвиток української економіки, надаючи інвестиції, нові технології та робочі місця. З іншого боку, вони можуть мати негативний вплив на місцеві компанії та галузі, конкуруючи з ними на місцевому ринку. Тому, аналізуючи цю ситуацію, можна сказати, що транснаціональні корпорації відіграють важливу роль на сучасному етапі міжнародного розвитку, оскільки сприяють прискоренню технологічного прогресу та збільшенню прямих іноземних інвестицій, що має вплив на українську економіку. Враховуючи низку позитивних та негативних факторів, українському уряду слід розробити відповідні правила діяльності транснаціональних компаній в країні з метою максимізації прибутків іноземних компаній та мінімізації збитків вітчизняних компаній.

Список літератури:

1. Стеценко Б. С. Транснаціоналізація як визначальна тенденція розвитку глобальної фінансової інфраструктури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2017. Вип. 13. Ч. 2. С. 121–124.
2. Стрельник С. О. ТНК як інституційна форма транснаціоналізації національних економік. *Економіка та держава*. 2015. № 4. С. 61–65.
3. Коляда О., Заяць Д. Транснаціональні корпорації – стратегічний пріоритет майбутнього України. *Фінансовий простір*. 2020. № 2. С. 44–55. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209292](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209292)

4. Скавронська І. В., Мадараш О. В. Місце і роль ТНК у розвитку національних економік. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С. 197–200.
5. Transnational corporations (TNC) [Електронний ресурс] // Сайт United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). URL: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/> (дата звернення: 5.01.2025)
6. У 2023 році в Україну надійшло \$4,25 млрд прямих іноземних інвестицій – НБУ. URL: <https://mind.ua/news/20271569-u-2023-roci-v-ukrayinu-nadijshlo-425-mlrd-priamih-inozemnih-investicij-nbu> (дата звернення: 6.01.2025)
7. World Investment Report 2023. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf (дата звернення: 6.01.2025)
8. Which multinational companies are most exposed to the Ukraine-Russia conflict? URL: <https://www.investmentmonitor.ai/ukraine-crisis/mncs-companies-risk-ukraine-russia-conflict/?cf-view> (дата звернення: 6 січня 2025 р.)
9. Історія великої мережі МакДональдз. URL: <https://franchisecapital.com/blog/> (дата звернення: 8.01.2025).

References:

1. Stetsenko, B. S. (2017). Transnatsionalizatsiya yak vyznachal'na tendentsiya rozvytku hlobal'noyi finansovoyi infrastruktury [Transnationalization as a Decisive Trend of Global Financial Infrastructure Development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, vol. 13, pp. 121–124.
2. Strelnyk, S. O. (2015). TNK yak instytutsiina forma transnatsionalizatsii natsionalnykh ekonomik [Transnational Corporations as Institutional Form of Transnazionalization of National Economics]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 61–65.
3. Koliada, O., and Zaiats, D. (2020). Transnatsionalni korporatsii – stratehichniy priorytet maibutnyoho Ukrainy [TNC – The Strategic Priority of the Future of Ukraine]. *Finansovyi prostir*, vol. 2 44–55.
4. Skavronska I. V. (2016) Misce i rolj TNK u pozvytku nacionaljnykh ekonomik [The place and role of TNCs in the development of national economies]. *Young scientist*, vol. 4, pp. 197–200.
5. Transnational corporations (TNC). Сайт United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Available at: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/> (accessed: 5.01.2025)
6. In 2023, \$4.25 billion of direct foreign investments will arrive in Ukraine – NBU. Available at: <https://mind.ua/news/20271569-u-2023-roci-v-ukrayinu-nadijshlo-425-mlrd-priamih-inozemnih-investicij-nbu>. (accessed: 6.01.2025)
7. World Investment Report 2023. Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf (accessed: 6.01.2025)
8. Which multinational companies are most exposed to the Ukraine-Russia conflict? Available at: <https://www.investmentmonitor.ai/ukraine-crisis/mncs-companies-risk-ukraine-russia-conflict/?cf-view> (accessed: 6.01.2025)
9. The history of the great chain McDonald's. Available at: <https://franchisecapital.com/blog/> (accessed: 8.01.2025)

ASSESSMENT OF FOREIGN COMPANIES IN UKRAINE

The article provides a detailed analysis of the activities of foreign transnational companies (TNCs) in Ukraine and assesses their impact on the economic and social development of the country. In particular, the author examines the key economic benefits provided by TNCs, such as attracting foreign direct investment, creating new jobs, introducing innovations and modern technologies, which positively affects the development of certain sectors of the economy. At the same time, the report also discusses the numerous challenges faced by TNCs in Ukraine, including political and economic instability, high level of competition, complex bureaucracy, and problems arising from corruption. The article also focuses on the strategies of adaptation of these companies to the specific conditions of the Ukrainian market, where they have to take into account local economic, cultural and legal peculiarities. The article also discusses the role of such companies in infrastructure development, attraction of new technologies and formation of modern production standards that contribute to overall economic growth. An analysis of the sectoral presence of TNCs in Ukraine and export groups of Ukrainian goods allows us to identify promising areas for the development of national transnational corporations. The identification of such industries as information technology, pharmaceuticals, automotive, energy, and agriculture opens up opportunities for the creation of powerful domestic financial and industrial associations. However, national capital is able to compete with foreign TNCs only if it is organized in a single financial and industrial structure that meets international standards, has a sufficient level of capitalization and is able to conduct active foreign economic activity. Thus, Ukraine can only create competitive national multinational corporations that can effectively compete in the international market. The article notes that the Ukrainian market is attractive to foreign TNCs due to its size, potential for development, and favorable conditions for investment, especially in the pre-war period. According to the National Bank, in 2023, foreign direct investment (FDI) in Ukraine amounted to \$4.25 billion, which is 7.6 times more than in 2022, although 42% less than in 2021.

Key words: transnationalization, globalization, investment climate, transnational corporation, foreign direct investment.